

Automatizáció és szervezeti hatalom

LAKY TERÉZ MUNKÁSSÁGÁNAK KORTÁRS RELEVANCIÁJA

VAJDA DORINA

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM EKÖP-25 KÓDSZÁMÚ EGYETEMI KUTATÓI ÖSZTÖNDÍJ
PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Automatizáció a 70-es években

- Harry Braverman: *Labor and Monopoly Capital* (1974)
 - USA
 - Monthly Review Press újságírója
 - történeti-forrásalapú elemzés, illetve munkaügyi statisztikák
- Laky Teréz:
 - *A változás kényszere – Számítógépek a szervezetben* (1972)
 - *Az elektronikus adatfeldolgozás bevezetését követő kísérő társadalmi feszültségek a vállalat szervezetében* (1970)
 - 1968-tól a KSH munkatársaként, 1973-tól a KSH Gazdaságkutató Intézet kutatójaként, 1982-től pedig a Munkaügyi Kutatóintézetben dolgozott
 - Empirikus kutatások, amelyeket a KSH munkatársaként végzett

Labor and Monopoly Capital

- Hogyan alakulnak át a munkafolyamatokon belül a munkafolyamatok elvégzéséhez szükséges készségek, és mi mozgatja ezt a változást
- Munka átalakulásának megértése a modern nagyvállalatok korában a céhes termelés bemutatásától kezdve
- Céhes termelés:
 - A mesterember a munkafolyamat egészét végzi és kontrollálja
 - Teljes munkafolyamat, amely később a tőkés termelés megjelenésével egyre inkább részekre bomlik
 - A mester birtokában nem csupán a termelőeszközök vannak, hanem a termék előállításához szükséges tudás is, így a teljes munkafolyamat feletti kontroll
 - Tudás a tudás központi jelentősége
 - A munka elvégzéséhez szükséges konceptuális tudás az emberi faj egyik megkülönböztető jegye (1974: 47)
- Manufaktúra:
 - A munkafolyamat felbomlása a manufaktúra korszakában kezdődik, ahol a munkafolyamat elkezd egyre inkább részekre bomlani
 - A munkafolyamat egészének elvégzéséhez szükséges tudás így kevesebb és kevesebb munkás kezében koncentrálódik
 - Magát a folyamatot a termék előállításához társadalmilag szükséges átlagos munkaidő csökkentése mozgatja
 - A munkafolyamat elvégzéséhez szükséges tudás elvesztésével a munkások számára a teljes munkafolyamat feletti kontroll, az egyén számára a saját munkavégzése feletti kontroll is egyre inkább elveszik

Gépesítés és kontroll

- Az ellenállás megjelenése a munkafolyamat átalakulása során a tőkés és a munkás között feszülő alapvető érdekellentétten nyugszik
- Az automatizáció tehát a munkakörülmények romlása, a munkafolyamat intenzívebbé válása, illetve a munkafolyamat feletti kontroll elvesztése miatt vált ki ellenállást a munkásokból
- A gép jelentősége is a munkafolyamat feletti kontrollon keresztül ragadható meg
- A gépek olyan eszközök, amelyben korábbi munka, „halott munka” összpontosul, és rögzül
- A gép alkalmazásakor a munkafolyamatban az intellektuális és a manuális munka szétválik, és a gép formájában a termék előállításához szükséges tudás testesül meg (1974:228), így modern ipari termelésben tehát a termék előállításához szükséges tudást a gép „birtokolja”
- A munkafolyamat feletti kontroll a gép beiktatásával egyre inkább kikerül a munkás kezéből, mivel nem lesz annak a tudásnak a birtokában, amely a munkafolyamat elvégzéséhez szükséges

Gépek és információs rendszerek

- Laký Teréz elemzési egysége maga a szocialista szervezet, amit „társadalmi mikroorganizmusként (1970)” ír le
- A gép bevezetése a teljes szervezeten belüli hatalmi viszonyok átstrukturálódása miatt válik relevánssá
- A számítógép bevezetése a szervezeten belül maga után vonja a „döntési és hatami struktúra változását (1972)”.
- A hatalom másban rejlik: a számítógép a szervezeten belüli információs rendszereket alakítja át
- Az információs rendszerek átalakulása a szervezeten belüli egymáshoz viszonyított pozíciókat is átalakítja
 - Centralizáció: decentralizált szervezeti egységek koordinálása a számítógép bevezetésével megvalósítható immár központilag, hiszen a szétszórt információkat immár a számítógép tudja összpontosítani
 - A szervezeten belüli egymáshoz viszonyított pozíciókat is átalakítja
- Az információ Laký szövegeiben tágan értelmezhető: munkafolyamatra vonatkozó információk, szervezetre vonatkozó információk
- Laký tehát úgy értelmezi az átstrukturálódást, mint a szervezeten belüli viszonyok, a szervezet tagjainak egymáshoz viszonyított pozíciójának megváltozását (1970, 1972). A feszültség ebben az értelmezésben a szervezet tagjainak egymáshoz képest betöltött pozícióinak megváltozásából ered, illetve abból, hogy az új technológia bevezetése a folyamat kezdetén sokszor plusz munkával jár, ami a dolgozók érdekei ellen való (1970).

A munkafolyamathoz szükséges készségek változása

- Braverman:

- James R. Bright munkássága alapján, aki 1954-ben a Harvard Business School munkatársaként készített egy kérdőíves felmérést különböző foglalkozású munkavállalók között arról, hogy a gépek milyen módon vannak jelen a munkafolyamataikban, és az eredmények alapján a munkakörök kategória rendszerét állította fel (1974:213). Bright bemutatta, hogy a munkafolyamatban szükséges készségek minősége és mennyisége aszerint változik, hogy a munkafolyamat feletti kontroll mennyiben testesül meg a gépben. Ahol a munkafolyamat feletti kontrollt teljes mértékben a gép gyakorolja, ott a munkavégzéshez szükséges készségek is drasztikusan, szinte a nullára csökkennek. Azokban a munkafolyamatokban azonban, ahol a munkafolyamat elvégzéséhez szükséges tudás teljes mértékben a munkás kezében van a gép munkafolyamatba való beiktatásával is, a gép beiktatása által a munkafolyamat elvégzéséhez szükséges készségek nemhogy csökkentek volna, hanem nőttek is.

- Lakay:

- A számítógép bevezetése nem vezet automatikusan a munkafolyamatban szükséges készségek erodálódásához minden pozícióban (1972). Egyes munkakörökben a számítógép bevezetése valóban a készségek erodálódásával jár, különösen az alacsony szakértelmet igénylő pozíciókban. Lakay arra nem ad magyarázatot, a készségek változása milyen módon függ össze a számítógép bevezetésével, tehát, hogy mi az a mechanizmus, ami mentén a számítógép bevezetése kiváltja egyes munkakörökben a szükséges készségek erodálódását- illetve megszaporodását.

Az elméletek alkalmazhatósága a kortárs automatizációs folyamatok megértéséhez

- Braverman:

- Nem tárgyalja, hogy akár a gépek bevezetése, akár a munkafolyamatok átalakulásának sokfélesége hogyan függ az akár külső-akár belső körülmények sokféleségétől, így nem világít rá és nem tudja megmagyarázni annak különbözőségeit sem

- Laký:

- A számítógépet úgy tárgyalja, mint olyan eszköz, amelynek bevezetési módja és alkalmazása a külső-gazdasági és belső komplex viszonyoktól függ, és empirikus tapasztalatokra alapozva tárja fel a számítógép bevezetésének módjait a szervezeteken belül.
- A technológia alkalmazása is a szervezeten belüli – amelyeket „belső” ösztönzőknek nevez - és a szervezet külvilághoz kapcsolódó – amelyeket „külső” ösztönzőknek hív - viszonyaitól függ
- „információs rendszerek” kapcsán: Az általam olvasott tanulmányokban nem fejt ki részletesen, miért és milyen módon jelent az információ a szervezeten belül hatalmat. Nem kapunk magyarázatot sem az információ mibenlétéről, sem arról, milyen módon képes az információ a hatalmi viszonyokat strukturálni a szocialista szervezeten belül, és pontosan milyen mechanizmusok mentén változtatja ezt meg a számítógép bevezetése.

Interjúk tanulságai

Braverman:

- Kontroll fontossága a munkafolyamatban

Laky:

- Külső ösztönzők fontossága
- A technológia bevezetésének zökkenőmentessége függ a szervezeti struktúrától és a korábbi automatizációs lépcsőktől
- A számítógép az AI-hoz hasonlóan rutin munkákat automatizált Laky leírása alapján
- „A struktúraváltást nem igénylő alkalmazások a legnépszerűbbek (1972)”
- „Az esettanulmányok szerint ott vállalják a számítógép alkalmazásával együtt járó nagy költségeket és nehézségeket, ahol jelentősek, erőfeszítéseket kívánnak a vállalat céljai, s ezeket a vezérigazgatóval az élen képviseli az egész vezetőség, a részlegérdekeket alárendelve az egész szervezet nagy céljainak.”

Irodalom

Braverman, Harry (1974). *Labour and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*. Monthly Review Press

Laky, Teréz (1970). Az elektronikus adatfeldolgozás bevezetését követő kísérő társadalmi feszültségek a vállalat szervezetében. *Számítógépek alkalmazása az iparvállalatok vezetésében : "Compcontrol 70" konferencia előadásai: Miskolc, 1970. jul. 6-11.* Gépipari Tudományos Egyesület, pp. 33-39.

Laky, Teréz (1972). A változás kényszere – Számítógépek a szervezetekben. *Valóság*. 2, pp. 23-36.